

ВІДГУК
офіційного опонента - Канціра Володимира Степановича
на дисертацію Валуєва Антона Олександровича на тему:
«Кримінальна відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт
на об'єкті археологічної спадщини»,
подану на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Дисертаційне дослідження Валуєва Антона Олександровича присвячене комплексному кримінально-правовому аналізу відповідальності за незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини. Обрана тема має істотне теоретичне, правозастосовне та суспільне значення, оскільки стосується охорони археологічної спадщини як невідновного джерела історичної пам'яті, наукового знання та культурної ідентичності українського народу.

Ступінь актуальності обраної теми.

Актуальність дисертаційної роботи не викликає сумнівів. Археологічна спадщина є особливим об'єктом правової охорони, цінність якого полягає не лише у матеріальній формі окремих предметів, а й у їх зв'язку з археологічним контекстом, культурним шаром, стратиграфією, місцем виявлення та сукупністю науково значущих даних. Руйнування такого контексту внаслідок незаконних пошукових робіт призводить до втрати інформації, яку неможливо відновити навіть у разі фізичного збереження окремих знахідок.

Особливої гостроти ця проблематика набуває в умовах воєнного стану, тимчасової окупації частини території України, активізації незаконного обігу культурних цінностей, поширення цифрових каналів збуту археологічних предметів, а також зростання доступності металошукачів та інших технічних засобів пошуку. У таких умовах кримінально-правова охорона археологічної спадщини потребує не лише формального збереження чинних заборон, а й

доктринального переосмислення самої моделі відповідальності за незаконне втручання в археологічний культурний шар.

Актуальність обраної теми посилюється також євроінтеграційним курсом України та необхідністю узгодження національного законодавства із сучасними міжнародними й європейськими стандартами охорони культурної та археологічної спадщини. У цьому аспекті дисертаційне дослідження Валуєва А.О. має не лише вузько кримінально-правове, а й міжгалузеве значення, оскільки охоплює проблеми кримінального, адміністративного, митного, цивільного та спеціального пам'яткоохоронного законодавства.

Наведені обставини переконливо свідчать про своєчасність, наукову обґрунтованість і практичну значущість обраної здобувачем теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки та відповідає вимогам Примірному переліку та опису предметних напрямів досліджень у межах спеціальності 081 «Право».

Дисертацію виконано в межах наукових тем Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права «Тенденції розвитку сучасної правової науки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти» (номер державної реєстрації 0120U100413) та «Сучасні виклики міжнародно-правових відносин і роль України у формуванні світового правопорядку» (номер державної реєстрації 0122U000743).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечена вдалою структурою роботи,

належним методологічним інструментарієм, опрацюванням значного нормативного, доктринального, емпіричного та порівняльно-правового матеріалу.

Дисертаційна робота має логічну побудову та складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. У вступі належно обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, нормативну й емпіричну базу, наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі досліджено теоретико-правові засади відповідальності за посягання на об'єкти археологічної спадщини. Автор послідовно розглянув генезис відповідальності за такі посягання, міжнародно-правові підстави їх криміналізації, а також археологічну спадщину як предмет кримінального правопорушення. Заслуговує на підтримку висновок здобувача про поступовий перехід від охорони сакралізованих речей і релігійних святинь до охорони археологічного контексту як самостійної соціальної та правової цінності.

У другому розділі надано кримінально-правову характеристику незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини. Дисертант детально розглянув об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України. Позитивної оцінки заслуговує положення про те, що суспільна небезпека відповідного діяння полягає не лише у фізичному втручанні в археологічний об'єкт, а передусім у порушенні спеціального дозвільно-охоронного режиму археологічних робіт.

У третьому розділі проаналізовано іноземний досвід відповідальності за посягання на об'єкти археологічної спадщини та профілактику незаконного проведення пошукових робіт. Автором досліджено правові моделі Франції, Італії, Австрії, Польщі та Іспанії, що дозволило сформулювати низку пропозицій, релевантних для вдосконалення українського законодавства. Зокрема, заслуговують на увагу пропозиції щодо спеціального режиму

використання металошукачів, посилення контролю за провенансом археологічних предметів, розширення конфіскаційних механізмів та створення цільового фонду консервації, реставрації й репатріації об'єктів археологічної спадщини.

У процесі дослідження здобувач використав значний масив джерел – 170 найменувань, серед яких нормативно-правові акти України, міжнародні конвенції, законодавчі акти окремих іноземних держав, судова практика, статистичні матеріали, наукові праці вітчизняних та іноземних авторів, матеріали UNESCO, ICOM, Європейського Союзу та інші джерела, безпосередньо пов'язані з темою дисертації. Такий обсяг джерельної бази свідчить про належний рівень опрацювання проблематики та достатню обґрунтованість сформульованих висновків.

Оцінка наукового рівня дисертації, новизни та достовірності представлених результатів.

Дисертаційне дослідження Валуєва А.О. вирізняється належним науковим рівнем, системністю викладу та практичною спрямованістю. Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні кримінальної відповідальності за незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини з урахуванням сучасних кримінологічних, міжнародно-правових і порівняльно-правових викликів.

До найбільш значущих результатів дисертації доречно віднести.

1. Обґрунтування історичної еволюції кримінально-правової охорони археологічної спадщини від захисту сакралізованих речей до охорони археологічного контексту як невідновлюваного джерела знань про минуле.

2. Формулювання підходу, відповідно до якого міжнародні стандарти охорони культурної та археологічної спадщини мають розглядатися не лише як ціннісний орієнтир, а як нормативно значущий критерій модернізації

кримінального, адміністративного, митного та спеціального законодавства України.

3. Обґрунтування подвійної функції об'єкта археологічної спадщини у складі кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України, – як предмета посягання і водночас місця його вчинення.

4. Уточнення змісту об'єкта кримінального правопорушення через категорію спеціального дозвільно-охоронного режиму археологічних робіт.

5. Доведення формального характеру складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України, та встановлення того, що його закінченість пов'язується з моментом фактичного початку незаконних робіт, а не з настанням матеріальних наслідків.

6. Обґрунтування комплексного характеру ознаки незаконності, яка охоплює не лише відсутність дозволу, а й порушення умов, строків, меж, методики проведення робіт, складу виконавців, порядку передачі знахідок, польової документації та звітності.

7. Формулювання пропозицій щодо вдосконалення ст. 298 КК України, ст. 96-3 КК України, спеціального законодавства про охорону археологічної спадщини, а також митно-правових і профілактичних механізмів.

Достовірність результатів дослідження забезпечена використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема діалектичного, історико-правового, формально-юридичного, порівняльно-правового, системно-структурного, логіко-семантичного, кримінологічного та інших методів наукового пізнання. Застосування цих методів дозволило здобувачеві послідовно розкрити предмет дослідження та сформулювати аргументовані висновки.

Структура дисертації.

Структура дисертаційної роботи є логічною, послідовною та такою, що відповідає меті й завданням дослідження. Архітектоніка роботи дозволила здобувачеві поступово перейти від загальнотеоретичних та історико-правових

питань до кримінально-правової характеристики конкретного складу кримінального правопорушення, а надалі – до порівняльно-правового аналізу та профілактичних пропозицій.

Перший розділ забезпечує теоретико-історичну та міжнародно-правову основу дослідження. Другий розділ становить його кримінально-правове ядро, оскільки присвячений аналізу елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України. Третій розділ має порівняльно-правову та прикладну спрямованість, оскільки дозволяє виявити іноземні моделі правового регулювання, які можуть бути використані для вдосконалення українського законодавства.

Така структура є виправданою, науково обґрунтованою та забезпечує цілісне розкриття теми дисертаційного дослідження.

Наукова та практична значущість отриманих результатів.

Наукова значущість дисертації полягає у розвитку положень науки кримінального права щодо охорони археологічної спадщини, уточненні змісту складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України, та формуванні теоретичних підстав для модернізації національної моделі кримінально-правової охорони археологічного контексту.

Практична значущість результатів дослідження полягає в можливості їх використання у правотворчій діяльності – для вдосконалення Кримінального кодексу України, спеціального законодавства у сфері охорони культурної та археологічної спадщини, митного законодавства, а також нормативного регулювання використання технічних засобів пошуку. Окремі положення дисертації можуть бути використані у діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, судів, митних органів, органів охорони культурної спадщини, експертних установ і музеїв.

Крім того, результати дисертації можуть бути використані в освітньому процесі під час викладання дисциплін кримінально-правового, кримінологічного, міжнародно-правового та пам'яткоохоронного спрямування,

а також у подальших наукових дослідженнях проблем кримінально-правової охорони культурної спадщини.

Оцінка наукових публікацій здобувача, повнота викладення у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні положення дисертаційного дослідження відображені у наукових публікаціях здобувача. За темою дисертації опубліковано наукові праці, у яких висвітлено питання археологічної спадщини як предмета злочинного посягання, генезису відповідальності за посягання на об'єкти археологічної спадщини, суб'єкта незаконного проведення пошукових робіт, а також детермінант злочинних посягань на предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі здобувача у наукових і науково-практичних заходах, матеріали яких присвячені окремим аспектам теми дисертації, зокрема імперському періоду генезису відповідальності, суб'єктивній стороні кримінального правопорушення, співвідношенню категорій «суб'єкт кримінального правопорушення» та «особа злочинця», поняттю об'єкта кримінального правопорушення, іспанському досвіду відповідальності та напрямам профілактики незаконного проведення пошукових робіт.

Зміст наукових публікацій відповідає темі дисертації та свідчить про належну апробацію основних результатів дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Поставлені у дисертації завдання виконані в повному обсязі, а мета дослідження досягнута. Здобувач продемонстрував належний рівень володіння методологією наукової діяльності, здатність до системного аналізу кримінально-правових явищ, уміння працювати з нормативними, доктринальними, емпіричними й порівняльно-правовими джерелами.

Дисертант коректно поєднав догматичний аналіз кримінально-правової норми з кримінологічним і порівняльно-правовим підходами. Це дозволило не лише охарактеризувати чинну редакцію ч. 1 ст. 298 КК України, а й запропонувати напрями її подальшого вдосконалення з урахуванням міжнародних стандартів, іноземного закордонного досвіду та потреб української правозастосовної практики.

Зауваження та дискусійні наративи щодо змісту дисертації/уточнення авторського бачення.

Визнаючи належний теоретичний і практичний рівень дисертаційного дослідження Валуєва А.О., вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі дискусійні положення та зауваження.

1. У дисертації запропоновано періодизацію розвитку кримінально-правової охорони археологічної спадщини на українських теренах. Водночас, доцільно було б детальніше маркерувати критерії виокремлення саме таких історичних етапів, оскільки окремі з них частково «перетинаються»/дублюються за змістом правового регулювання.

2. Автором проведено достатньо предметний моніторинг міжнародно-правових актів у сфері охорони культурної та археологічної спадщини. Разом із тим, окремі положення цього блоку мають переважно описовий характер і могли б бути тісніше пов'язані з проблематикою криміналізації незаконних пошукових робіт за ознаками ст. 298 КК України.

3. У дисертації археологічний контекст розглядається як одна з ключових цінностей, що підлягає кримінально-правовій охороні. Під час публічної презентації рукопису, бажано чіткіше відмежувати археологічний контекст від суміжних понятійних конструкцій – «археологічного культурного шару», «археологічного об'єкта» та «археологічного ландшафту».

4. Слушним є висновок автора про подвійний статус об'єкта археологічної спадщини – як предмета кримінального правопорушення і як місця його вчинення, але такий підхід потребує додаткової аргументації, у

контексті уникнення «змішування» різних елементів складу кримінального правопорушення.

5. У дисертації обґрунтовано, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України, є формальним. Автору варто конкретизувати, чому настання кримінальної відповідальності передбачається вже з моменту початку робіт, навіть якщо завдання матеріальної шкоди ще не настало?

Зазначені зауваження мають дискусійний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та можуть бути предметом подальших наукових розвідок здобувача.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку про дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на використані джерела інформації, належним чином оформлено звернення до наукових позицій інших авторів, нормативних актів, матеріалів судової практики та статистичних джерел. Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень, які могли б поставити під сумнів самостійний характер дисертаційного дослідження, не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Валуєва Антона Олександровича на тему «**Кримінальна відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини**» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, виконаною на належному науково-теоретичному рівні. У роботі сформульовано науково обґрунтовані положення, висновки й рекомендації, що мають істотне значення для науки кримінального права, кримінології, правозастосовної практики та подальшого вдосконалення законодавства України у сфері охорони археологічної спадщини.

За своїм змістом, структурою, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, практичною значущістю та повнотою апробації результатів

дисертація відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

З огляду на викладене, Валусьв Антон Олександрович, з урахуванням результатів публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Володимир КАНЦІР

Підпис засвідчую:

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»
кандидат технічних наук, доцент

Роман БРИЛИНСЬКИЙ